BARBAROS'UN BİLİNMEYEN KİTABESİ DOLAYISIYLA HEATH LOWRY'YE CEVAP[1]

Dr. Mehmet TÜTÜNCÜ[2]

Heath Lowry uzun yıllar Princeton Üniversitesinde Türk Araştırmalar Kürsüsün de çalıştıktan sonra Türkiye'de hayatını idame ettiren ve Türk akademik camiasına renk katan bir şahsiyettir. Onun son yıllarda yayımladığı ve özellikle Osmanlıların akıncı beyi Evrenos Bey'in kökeni ve soyu ile ilgili neşrettiği belgeler Türk tarihçiliğine yenilikler getirmiş ve minnetle anılacak eserledir.

Heath Lowry geçtiğimiz yıl Hollanda'da Brill Yayınlarında Rhoads Murphy armağanı olarak çıkan bir kitapta (Frontiers of the Ottoman Imagination, Studies in Honour of Rhoads Murphey, edited by Marios Hadjianastasis,

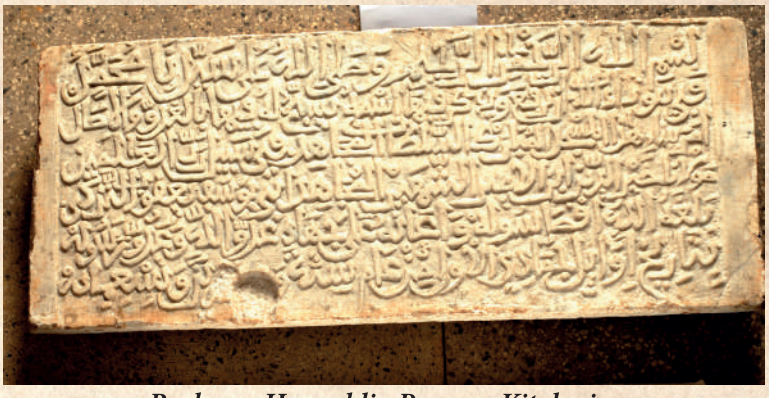
1.Bu yazı, yayınlanması için ilk makalemin çıktığı Yedikıta dergisine gönderilmişti. Yedikıta dergisi Yayın Kurulu "polemik konularında yazılar yayımlamadıklarını" belirterek yazımı yayınlamadılar. Daha sonra Lowry'nin Yayın Kurulunda bulunduğu Osmanlı Araştırmaları Dergisi'ne gönderdim. Dergi ise bana verdiği cevapta "İçeriğinde ileri sürülenlerin yeterince iyi organize edilmediği gerekçesi ile maalesef dergimizde yayımlanamayacağına karar verildi." diyerek yayımlamayı reddetmiştir. Konu ile alakalı 2 derginin de çeşitli sebeplerle yayımlamayı reddetmeleri üzerine Barabros Hayrediin Paşa'nın hayatı ile ilgili soruların ve suçlamaların cevapsız kalmaması için Düşünce ve Tarih Dergisi'ne yayımlanmak üzere gönderilmiştir.

2. Türk ve Arap Dünyası Araştırma Merkezi Haarlem- Hollanda / m.tutuncu@gmail.com

Leiden, Brill, 2014) yayımlanan makalesinde (Heath W. Lowry, Lingering Questions Regarding the Lineage, Life & Death of Barbaros Hayreddin Paşa pp. 185-212), Barbaros Hayreddin Paşa'nın hayatı ile ilgili bazı karanlık noktalara temas etmeye çalışmıştır. Barbaros'un hayatı kökeni ve ölümü hakkında tartışmalı noktaları aydınlatmak amacıyla yazılan makalede sorulan soruların bir kısmı cevaplandırılsa da birçok soru cevapsız kalmıştır. Buna kimsenin itiraz edeceği olmaz çünkü bilimsel bir makalede böyle olmalıdır.

Lowry makalesinde benim Yedikıta dergisinin Temmuz 2012 sayısında s. 20-27'de yayımlanan "Cezayir'de Barbaros'un Bilinmeyen Kitabesi" başlıklı makalemden de faydalanmış ve burada ilk olarak fotoğrafıyla neşrettiğim kitabenin resmini de benim makalemden alarak koymuştur.

Makalesinde benim makalemdeki ilk olarak yaz-

Barbaros Hayreddin Paşanın Kitabesi

dığım bazı tezlerim hakkındaki görüşlerini de belirtmiştir ki, (Bunlar asılsız suçlamalar gibi algılanabilir.) cevaplamam gerekmektedir.

Lowry makalesinde 5 yerde benim makaleme atıfta bulunmaktadır. Fakat makalemden kısa bir müddet sonra Eylül ayında yayımlanan Cezayir'de Osmanlı İzleri, adlı 448 sayfalık eserime hiçbir atıfta bulunmaz. Oysa ben Türk Tarih Kurumunun düzenlediği Denizcilik Kongresi'nde Eylül 2012 ayında kendisine 1 nüsha imzalayarak hediye etmiştim.

Lowry benim Yedikıta'da yayımlanan makalemi eleştirirken bazı ölçüyü kaçıran ve haksız, gereksiz ifadeler kullanmıştır.

Şimdi Lowry'nin makalemde atıf yaptığı noktalara ve eleştirilere gelelim:

1. Lowry makalesinin 191. sayfasında Barbaros Hayreddin Paşa'nın hayatı hakkında bilgiler verirken benim makale ve neşrettiğim kitabeyi zikreder ve kitabenin yine Yedikıta dergisinde alınan bir resmini koyar. Burada bir dipnot koyarak (13) Yedikıta dergisinde Tütüncü'nün bu kitabeyi bulduğunu ve yayımladığını söylediği bilgiler aşırıdır veya asılsızdır anlamına gelecek (exaggerated) kelimesini kullanır. Oysa bu kitabe ikinci kaynaklarda zaten biliniyordu ve atıf yapılıyordu der. Ve bazı ikinci kaynakları sıralar.

2. Makalesinin 194. sayfasında (dipnot 23) ise yine makaleme atıfta bulunarak kitabede geçen ve Barbaros Hayreddin'in babasının künyesinde kullanılan Yusuf'un babası Yakup ibaresini Barbaros'un 5. kardeşi olamayacağını söyleyerek reddeder. Bunu dipnotta kullanırken Tütüncü'nün kitabeyi bulduğuna dair abartılı iddiasının yanı sıra dayanaksız 5'inci bir kardeş iddiasında bulunduğunu söyler.

3. Daha sonra makalesinin sonuna doğru ise yine makaleme atıf yaparak Barbaros Hayreddin Paşa'nın Beşiktaş'taki türbesinde bulunan kitabenin okumasını verirken kitabeyi benim eksik okuduğumu söyler. (Sayfa 204 dipnot 46.)

4. Makalesinin 196. sayfasında sonuçlar kısmında ise kitabedeki bazı terminolojiye dikkat çekerek kitabenin sahte bir kitabe olabileceği imasını ortaya koyar.

5. 208. sayfada ise bu iddiasını tekrarlar. "via an analysis of internal inconsistencies ín the names and titles it contains, it has raised (without answering) the question of its authenticity or lack thereof".

Bu zor okunaklı cümle şöyle tercüme edilebilir: "Kitabenin muhtevasında bulunan bazı isimler ve lakaplardaki uyumsuzluklar (kitabenin) sahihliğini ve bunun gerçek olup olmadığı meselesini cevaplandıramadan ortaya atmıştır."

Şimdi Lowry'nin benimle ilgili iddia ve mesnetlerini cevap vermeyecektim, fakat Lowry'nin Barbaros'un elimizdeki bu önemli belgesi ve kitabesinin üzerine gölge düşürmesini ve sahte olabileceğini ima etmesini cevapsız bırakamazdım.

Benimle ilgili İddialara gelince;

1. Lowry'nin söylediğinin aksine ben makalemde "kitabeyi bulduğumu" söylemedim. Sadece "bilinmeyen bir kitabe" olarak dergi başlığında kullandım. Yedikıta bir popüler tarih dergisidir ve bu gibi başlıklar okuyucuların dikkatini çekmek için kullanılır. Benim kullandığım terminoloji yaptığımız araştırmalar sonucunda Barbaros'un Cezayir'de bulunan camisinin kitabesine ulaştığım şeklindedir. (Yedikıta s. 21) Burada benim vurgulamak istediğim başka kaynaklarda bilinen bu kitabenin aslının hiç görülemediği fakat ilk defa olarak tarafımızdan neşredildiğidir. Nitekim Lowry'nin Kitabenin ilk olarak Revue Africaine dergisinde neşredildiğini söyler fakat atıfta bulunduğu kaynaklarda

Albert Devoulx Revue Africaine (17) 1873 pp. 35-56 v 54-55 yanlıştır. (Doğrusu aynı derginin 245-246 sayfaları olacaktır.) Sayın Lowry Benim Cezayir'de Osmanlı İzleri kitabıma baksaydı doğru kaynakları ve literatürü bulacaktı. Kitabımda kitabenin daha önceki neşirlerini şöyle sıralamıştım.

Bibliyografya: Devoulx 1865-1870, Albert Devoulx, "Les edifices religieux de l'ancien Alger", Revue Africaine 1865-1870 RA 11 (1867) Chapitre L, Mosquee Kheir-eddin, Plus connue sous le nom de Djama Echouach pp. 454-457; Devoulx 1872-73, Epigraphie, Revue Africaine 1873, p. 245-246; Colin 8; Bouroiba 1979 p. 105-108; Bourouiba 1984, p. 164-169.

Takdir edilir ki, popüler tarih olan bir makalede böyle sıkıcı bibliyografya neşredilmesi uygun olmaz.

Ben bu kitabeyi bulduğumu veya ilk defa neşrettiğimi zaten söylememişim. Sadece kitabenin aslına ulaştığımı belirttim. Sayın Lowry bunu benim bulduğumu iddia ettiğimi yazarak "Tütüncü's claim to have discovered" kelimesini kullanıyor, oysa ben bu kelimeyi hiç kullanmadım ve böyle bir iddiada da bulunmadım. Burada vurgulanan yüzlerce yıldır varlığı söylenen fakat kimsenin görmediği kitabenin resmini ortaya konmasını ve ona ulaşıldığının ilanıdır.

Sayın Lowry bana benim olmayan ifadelerle saldırıyor. Buna Batı dilinde "gölge savaşı" (shadow war) derler.

Sayın Lowry'nin bahsettiği ve iddia ettiği (Lowry, s. 191 dipnot 13) kaynakların hiçbiri kitabeyi görmemişler ve sadece daha önce Collin'in 1901'de yayımlanan eserlerine atıfta bulunmuşlardır. Böylece benim yayımladığım bu kitabenin belirli akademisyenler arasında varlığı bilinse de tarafımızdan yerinde gidilerek varlığının tespit edilmesi ve fotoğrafının çekilmesi ve yine fotoğrafıyla ve Arapça ve Türkçe tercümesi ile geniş bir okuyucu kitlesine tam ve eksiksiz bir tercümesi ile yayınlanarak ortaya konmasının herhâlde bilinmeyen kitabe başlığının çok da abartılı olduğu söylenemez.

2. Lowry Barbaros'un 5'inci kardeşi Yusuf konusunda benim asılsız bir iddiada bulunduğumu söylemekte. ("Tütüncü makes the equally unsustainable claim that he has made another important discovery" Lowry, s. 194, dipnot: 20) Bahsedilen makalede ben kitabedeki "Yusuf'un babası" ibaresinden yola çıkarak Yakup'un başka bir oğlu olduğunun ima edildiğine işaret ediyorum. Benim bu dikkatli sözlerime rağmen "Tütüncü'nün iddiası asılsızdır." demek herhâlde Lowry'nin bana atfettiği abartılı orantısız saldırıdan başka bir şey değildir.

Barbaros kardeşlerin 4 kişi olduğu genel kabul görmüştür. Buna en önemli dayanak ise Gazavatname'dir. Fakat Gazavatname Hayredddin Paşa sonradan kaleme alınmıştır ve bazı çok önemli ayrıntılar atlanmıştır ya da bilinçli olarak yazılmamıştır. (Gazavatname'deki bu meseleler için bk. Nicolas Vatin).

Gazavatname'de adı geçmeyen Yusuf adlı bir beşinci kardeşin varlığından sadece bu kitabe sayesinde haberdar oluyoruz. Yakub Ağa'nın künyesi "Abu Yusuf" yani "Yusuf'un babası" oluyor. Künyede kullanılan Yusuf ismi Barbaros kardeşlerden bilinen 4'ünün dışında başka bir kardeşleri olduğuna işaret ediyor. Hiçbir çağdaş belgede geçmeyen Yusuf önemli birisi olmalıdır ki Barbaros Hayreddin Paşa kitabesinde babasının ismine künye olarak onu yazdırmış. Yusuf Reis hakkında ikincil kaynaklarda da herhangi bir bilgi geçmiyor. Rasim Ünlü ise Deniz Tarihinde İz Bırakanlar Türbe Mezarlar kitabının 33. sayfasında "Yakup Ağa'nın 5 oğlu olduğunu kaynaklarda belirtilir." demekte fakat herhangi bir kaynak zikretmemektedir. Bu durumda bu kitabede Yusuf 'un adına rastlanması bunu dillendirmem benim buluşum olmuyor mu? Kaldı ki ben sadece ima ediliyor diyerek dikkatli bir dilde kullanmışım.

Cezayir'de Osmanlı İzleri kitabım yayımlandıktan sonra Yusuf Reis hakkında TTK Denizcilik Kongresi'nde (Eylül 2012) (Mehmet Tütüncü, Barbarosların Cezayir'deki Faaliyetleri Hakkında Bazı Yeni Bilgi ve Bulgular) bir bildiri metni sundum. Bu bildiri daha sonra Tarih Kurumu tarafından basılmıştır. Buradaki bildiriden kısa bir alıntı yaparsak Yusuf Reis meselesi biraz daha aydınlanır.

"Yusuf Reis'in izini sürerken Topkapı Sarayın Arşivi'nde iki belge dikkatimizi çekti. Belgelerden Memlük-

lerin hizmetinde olan ve 1517 yılında Cidde Savunması'na katılan Yusuf Türkî adında bir kaptanın ismi geçmektedir. Bu belgelerin envanter numaraları E8337 ve E5902'dir. Topkapı Sarayı'ndaki bu belgelerden E8337 numaralı olanı daha önce M. Yakub Mughul tarafından Türk Tarih Kurumunun çıkardığı Belgeler Dergisi'nde (1967 yılı, Sayı II.3-4, sayfa 37-48) yayımlanmıştır. Diğer belge E5902 ise Jean-Louis Bacque-Grammont ve Anne Kroell tarafından 1988 yılında Kahire'de yayımlanan "Mamlouks, Ottomans et Portugais en Mer Rouge" adlı kitabın 36-40. sayfalarında yayımlanmıştır.

Selman Reis tarafından kaleme alınan bu belgelerden Türkî Yusuf adında bir kaptanın Kızıldeniz'de faaliyette olduğu yazılmaktadır. Ayrıca E5902deki belgede ise Yusuf Türkî kaptanın bir gemisinin 1517 Cidde Savunması'nda Portekizliler tarafından batırıldığı yazmaktadır. Topkapı Sarayı'ndaki bu belgelerden Yusuf et-Türkî adında bir deniz kaptanının varlığından böylece haberdar oluyoruz. Barbaros Hayreddin Paşa'nın yukarıda verdiğimiz kitabesinde ise babasının künyesi sayılırken

CEZAYİR'DE
OSMANLI İZLERİ
(1516-1830)
314 Yıllık Osmanlı Hâkimiyetinde
Cezayir'den Kitabeler, Eserler, Meşhurlar
Mehmet TÜTÜNCÜ
ÇAMLICA

Yusuf'un babası olduğu ve soyadının et-Türkî olduğu kayıtlıdır. Kitabedeki bilgilerle Topkapı Sarayı Arşivi'ndeki bilgilere bakılınca:

1. Yusuf et-Türki adında bir kaptan Kızıldeniz'de Portekizlilerle savaşta olduğu ortaya çıkmakta ve

2. Soyadı et-Türki olan Yakup babanın Yusuf adında bir oğlu olduğu bilgileri ile birleşince Yusuf'un Yakup'un oğlu olduğu yüksek ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Böylece Barbaros kardeşlerin bilinen 4 kardeşten başka bir kardeşlerinin daha olduğu ve onun da Kızıldeniz'de Portekizlilere karşı savaştığı anlaşılmaktadır. Böylece denizcilik tarihimizin önemli bir meselesi daha aydınlığa kavuşmuştur. Yusuf Reis'in akıbeti ve nerede vefat ettiği konuları aydınlatılmayı beklemektedir."

Görüldüğü gibi Yusuf Reis meselesi öyle sadece Gazavatname'deki bilgilere bakarak kapatılacak bir mesele değildir. Kitabede öyle gelişigüzel kullanılmadığı açıktır. Lowry'nin İncil'deki Yakup Kıssası ile bağlantı kurması ise hiç mümkün gözükmüyor.

"An alternative explanation (suggested by my colleague İdris Bostan), to account for the meaning of the phrase Hayreddin bin. . . . . Ebî Yusuf Ya'kub et-Türkî (Hayreddin, Son of. . . . the father of Yusuf, Ya'kub the Turk), is that the wording on the inscription is a Biblical/Quranic reference to the Prophet Jacob (Ya'kub), who was the father of Joseph (Yusuf), i.e., it is simply a play on the name Jacob/Ya'kub. As such, it should be properly understood as: Hayreddin, Son of. . . . the father of Joseph (Yusuf), Jacob (Ya'kub) the Turk." (Lowry, s. 194).

Tercümesi; "Yusuf'un babası Yakub'un oğlu Hayreddin ibaresi hakkında meslektaşım İdris Bostan tarafından yapılan başka bir öneri ise bu kelimelerin Hazreti Yakub'a referans verdiği dinî bir referans (Kur'an'ı veya İncil'i) verilmesidir. Buna göre Yusuf'un babası Yakub bir kelime oyunudur."

Bu da çok abartılı ve gerçeklerden uzak bir yorumdur. Kitabe açıkça "Yusuf'un babası Yakup" diyor. Arapça künyelerde bir kişi anılırken en büyük oğluna atfen onun ismiyle anılır. Yani Ahmet'in babası (Ebu Ahmed) veya Ahmet'in annesi (Umm Ahmet) gibi.

Kitabeden anlaşılacağı gibi Yusuf Yakup'un en büyük oğlu idi. Kitabe açıkça yazmış ama onu anlamak istemeyenlere karşı daha ne yapsın.

Benimle ilgili asılsız ve abartılı ifadeleri bir yana bırakırsak Lowry burada kitabenin doğruluğunu veya güvenirliğini sorgulamaktadır. Lowry kitabedeki terminolojiden hareketle kitabenin otantikliğini yani sahiciliğini sorgulamaktadır.

Bir defa Lowry'nin dayanaklarına bakalım Lowry kitabenin sahih olmayacağına ima ederken tamamen kitabede kullanılan terminolojiye dayanmaktadır.

Buna göre kitabede kullanılan "Sultanü'l-Mücahid", Mevlana ve Hayreddin isimleri ve babasına "emîrü'ş-şehîr el mücâhid" lakabının verilmesi ve yine kitabenin sonunda babasının Türk asıllı oluğunu ifade etmesi kitabenin sahihliğine şüphe düşürmektedir demektedir. Lowry, s. 195-196. Lowry Unutuyor ki, Barbaroslar 1516-1520 yılları arasında Akdeniz'de kendi hesaplarına çalışıyorlardı ve Cezayir'de Osmanlıdan hiçbir yardım almadan fethedilmişti. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettikten sonra Hayreddin Paşa Osmanlı sultanına yaklaşma ihtiyacı hissetmiştir.

Kaldı ki gerek kitabenin yazılış şekli gerek kitabede kullanılan dil kitabenin bilhassa Barbaros tarafından yazıldığını ortaya koyar. Barbaros Hayreddin Paşa'nın ismini geçtiği Cezayir'de 2'inci bir kitabe daha vardır. Bu kitabe Sayın Lowry makalesini yazmadan önce benim kendisine hediye ettiğim Cezayir'de Osmanlı İzleri kitabımı inceleseydi (s. 79-81) de görecekti ki, 1534 yılında yazılan bu kitabede Barbaros Hayreddin Paşa'dan "Büyük Sultan" olarak bahsedildiğini "Mevlana Hayreddin" isimlerinin de kullanıldığını görecekti. Barbaros Hayreddin Paşa hayattayken bile kendisi Cezayir sultanı olarak biliniyordu. Yerli kaynaklar ona "sultan" demekte ve "Mevlana" demekte hiçbir sakınca görmüyorlardı.

Ayrıca yine Lowry'nin dikkat etmediği fakat önemli bir başka kitabede Hayreddin'in abisi Oruç Reis'e aittir Şerşel Kalesi'nde bulunan fakat şu anda Şerşel Müzesi'ne konulmuş olan bu kitabe (bk. Cezayirde Osmanlı İzleri, s. 59-65) daha basit daha yalın bu kitabede "Yakup Oğlu Oruç'un hilafeti zamanında (ya hükümdarlığı) zamanında" denilmektedir. Bu da onların Osman-

lıdan bağımsız hareketlerinin bir neticesi olmalıdır.

Yerel şartlarda Cezayir'de hâkimiyet kuran Barbaros'un kendisine "sultan" veya "Mevlana" gibi bir unvan ve elkap kullanması gayet tabiidir. Babasının da Türk asıllı olmasını vurgulaması onun neslini Türk olmadığını vurgulayan araştırmacıların bütün iddialarını boşa çıkarmıştır. Kitabenin Barbaros'un camisinde bulunduğunu 1837 yılında Fransızlar teyit etmektedirler.

Barbaros Hayreddin Paşa hakkındaki bu orijinal belgeye bu kadar şüpheli yaklaşılması anlaşılır gibi değil. Kısacası Sayın Lowry bu makalesiyle Barbaros'un şüphesiz bilinen bazı gerçeklerine dahi şüpheyle yaklaşarak Barbaros tarihine hiç de olumlu bir katkı yapmamıştır.

Kaynaklar

Mehmet TÜTÜNCÜ, Cezayir'de Osmanlı Kitabeleri, 314 yıllık Türk Hâkimiyetinden Cezayir'den Kitabeler, Eserler, Portreler, İstanbul, 2012. Bu kitabın ilk 20 sayfası ve kitabenin fotoğrafı aşağıdaki bağlantıdan incelenebilir. https://www.academia.edu/4347377/

Mehmet TÜTÜNCÜ, "Barbaros Hayreddin Paşa'nın Cezayirde Bilinmeyen Kitabesi", Yedikıta Temmuz 2012 s. 24-31. Makale online olarak aşağıdaki bağlantıdan incelenebilir. https://www.academia.edu/1821588/

Mehmet TÜTÜNCÜ, "Barbarosların Cezayir'deki faaliyetleri Hakkında Bazı Yeni Bilgi ve Bulgular, Türk Tarih Kurumu Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (Internatıonal Symposıum Of Piri Reis And Turkısh Marıtıme Hıstory), 26-29 Eylül 2013, Ankara TTK., III. Cilt pp. 89-110.

Heath W. LOWRY, Lingering Questions Regarding the Lineage, Life & Death of Barbaros Hayreddin Paşa (Frontiers of the Ottoman Imagination, Studies in Honour of Rhoads Murphey, edited by Marios Hadjianastasis, Leiden, Brill 2014) pp. 185-212

Nicolas VATIN, « "Comment êtes-vous apparus, toi et ton frère ?" Note sur les origines des frères Barberousse », in Studia Islamica Nouvelle série I (2011), pp. 103-131 (www.studiaislamica.com)

